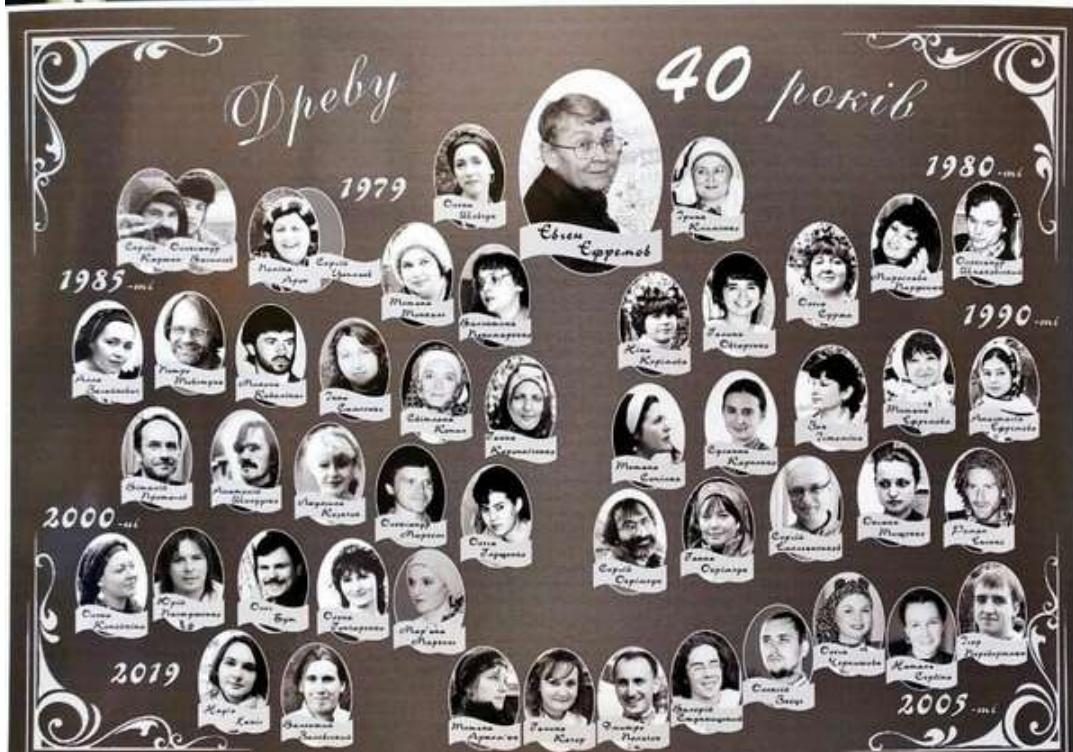

Євген Єфремов і гурт «Древо»: подвійний ювілей

Olga Golynska - 28 Лютого 2020

[Email](#) [Print](#)

9 лютого відбулася чудова подія – концерт класу Євгена Єфремова, присвячений 40-річчю фольклорно-наукового виконавства в Україні та 40-літньому ювілею гурту «Древо»

Вечір пройшов у форматі креативного звіту про те, що відбувалось на творчому шляху колективу від моменту його заснування. Учні Євгена Єфремова 1979–2019 років та учні учнів (гурти «Молодше Древо», «Бабський Козачок», «Гуртоправці», «Ладовиці», «Володар», «Михайлівче Чудо» та інші) виконали золоті хіти «Древа». Вражала багатогранність репертуару: прозвучали твори невідомих композиторів V–XIX століть, донесені в усний спосіб до епохи звукозапису жителями Наддніпрянщини, Полісся, Поділля, Подесення, записані в сільських хатах під час експедицій та перекладені на ноти співаками «Древа».

За 40 років пісні настільки органічно увійшли в музичне сьогодення, що їх знають і співають не тільки професійні виконавці або носії традиції, а й усі охочі. Концерт символічно розпочався інтродукцією «Дослідження творчого шляху групи автентичного співу “Древо”». Все було гарно оформлено у сценічному плані: з різних куточків залу починали йти дівчата із дзвінкими голосами, які заохочували слухача до майбутнього

дійства величальною піснею «Ой дай, Боже, розпочать, ой наше "Древо" дай звеличати».

Вразила пісня «Кам'яна гора розкопалася», яка прозвучала у першій частині «Пісенні перлини з репертуару 1980-х років» у виконанні засновників «Древа» Євгена Єфремова та Олени Шевчук, а також Юрія Пастушенка, котрий спеціально прибув на концерт із Варшави. Розчулила слухачів пісня «Спився козак, спився», що вважається одним із цінних надбань гурту і зараз прикрашає репертуар різних заходів не тільки в Україні, а й за кордоном. Була представлена одна з перлин крячківської традиції «Ой що в неділю да рано-пораненьку». Як же чудово було зануритись у ту автентичну традицію села Крячківки та на собі відчути те незображене прекрасне багатоголося, розспіви, які зачіпають струни душі.

У другій частині «Золота доба. 1990-ті роки» було представлено історичний екскурс про виступи «Древа» на міжнародних фольклорних фестивалях, фахові гастролі у рамках мікстових проектів, випуск звукових альбомів, а також появу гуртів-супутників, створених учасниками «Древа», а пізніше їхніми учнями. Енергійними, запальними танцями «Полькою» та «Бурим» привітав «Древо» гурт «US Orchestra».

У третій частині «2000-ні. Нове покоління. Театральні експерименти» прозвучали відомі пісні «Да їхали козаки з України», «Проведу русалочку», «Ой боровая зязюліна», «Стрела». Дуже цікаво презентували «Проведу русалочку»: перед самим виконанням ведучі надали коротку історичну довідку щодо русальних пісень (як саме, де і за яких умов вони звучали), так би мовити готовчи слухача до дійства. Потім у залі пригасили світло, щоб наблизити потрібну загадково-таємничу атмосферу, і дівчата почали співати. Кожен ніби сам став учасником русальних сцен.

Четверта частина «Золота колекція "Древа"» була представлена піснями «Трава», «Зашумілі верби», «Ой там за Дунаєм».

Особливо приємно вразив фінал, і не даремно його назвали саме фіналом-апофеозом. У виконанні «Древа» та всіх інших гуртів прозвучала прем'єра співанки-хроніки «Становлення київського етномузиколога на зламі століть».

Хроніка, а також колядка увінчали ще одну приємну подію – ювілей основоположника гурту «Древо» Євгена Єфремова. Усі учасники радісно вітали творчого батька. Покликавши його на сцену (що було несподіванко!), виконавці почали одягати йому святкову червону мантію та увінчали Євгена Васильовича золотистим лавровим вінком.

Концерт припав до душі кожному: наймолодшим і найстаршим, аматорам і професійно підготовленим слухачам. Про це свідчив заповнений зал і шалені овації виконавцям. Варто відзначити приємну атмосферу, яка панувала протягом імпрези, щирі посмішки учасників і глядачів, а також харизматичних ведучих – Ірину Клименко й Дмитра Полячка.

Попри масштабність дійства (інтродукція, чотири частини та фінал-апофеоз!), все йшло на одному диханні, а колективи тільки й встигали дивувати чудовим виконанням з ефектними театральними задумками. Усі гурти проявили справжню майстерність у відтворенні автентичногозвучання, а також передали всю ту щирість і позитивну енергетику, які віднайшли колись давно під час експедицій у носіїв традиції.

Ювілеї «Древа» та його засновника стали приводом задати кілька запитань Євгену Єфремову, щоб дізнатись, як формувався його творчий шлях, народилася любов до фольклору.

- Ким ви мріяли стати в дитинстві?

– Я хотів бути співаком. Чому? Важко сказати... Мені з дитинства подобалось співати. Скільки себе пам'ятаю, весь час я що-небудь мурликов, мугикав. Перша моя свідома згадка про це, мабуть, відноситься до п'яти- чи шестирічного віку. Тоді ми жили на Сахаліні. Мені вирізали апендикс, а оскільки батько був військовим, я лежав у шпиталі серед солдатів. Яскраво запам'ятав фразу одного з них: «Слушай, ну сколько можно петь? Хватит! Так надоел!» На деякий час моє бажання стати співаком вщухло, але мрія відновилась, коли я був у класі шостому (жили ми тоді в Умані). По-перше, я почув як співає Робертіно Лоретті – хлопець з Італії із божественным голосом. Він виконував італійські пісні, і це мене заразило. По-друге, в Умань приїхав Молдавський оперний театр із Кишинева, у репертуарі якого були три опери: «Ріголетто», «Травіата» Джузеппе Верді й «Тоска» Джакомо Пуччині.

Я потрапив на дві – «Ріголетто» і «Тоску». Величезне враження залишила постановка «Ріголетто», і це зрозуміло, бо музика Верді, в порівнянні з Пуччині, простіша для сприйняття. Пам'ятаю, що після вистави ніч не спав. У голові весь час звучали мелодії, тембри, голоси, теми. Після того я просто захворів опорою. Буквально через рік я вже ходив на всі спектаклі, куди міг, був у захваті від Джоаккіно Россіні. Після вистав чекав поки вийде головний виконавець, хотів подивитися на нього живцем. У мене

сформувалося нездійсненне бажання: «Як же класно було б стати оперним співаком!» По закінченні музичної школи мені радили вступати до Київського музичного училища. Тоді перед мною постав вибір яку спеціальність обрати. Піаністом я не дуже хотів бути (хоча й навчався у школі на фортепіано), а викладачі сказали, що з мене вийде непоганий теоретик. Я вирішив: буду хоч теоретиком, але наближуся до мети, – якщо вийде, просто переведусь на вокальний відділ.

Склалося зовсім по-іншому. Мені надзвичайно сподобалось навчатись теорії: вирішувати гармонічні задачки. Поліфонія, аналіз – це все мене так захопило, що мрія відступила на задній план і я вже до неї не повертаєсь.

Я захопився старовинною музикою бахівської епохи. Цьому сприяло те, що почав грати в училищному камерному оркестрі, виконуючи партії фортепіано. Та, очевидно, вокальна закваска була присутня завжди. На третьому курсі теоретики могли вільно слухати курс «Індивідуальна постановка голосу». Я потрапив до вокаліста, заслуженого артиста України Миколи Шостака. Сам маленький на зрист, але баритон мав сильний. Пам'ятаю, він співав у Київській опері у виставі «Євгеній Онегін» Петра Чайковського. Після прослуховування ми почали займатись. Пізніше він казав: «Слухайте, який ви

музикальний, який у вас тембр голосу! Ви завжди будете душою компанії, вас приємно слухати. Голосок маленький, але дуже приємний». І тоді, усвідомивши значення слова «маленький», я зрозумів: усе ж таки правильно, що перебуваю на теоретичному відділі, бо для мене було б ударом, якщо не зможу співати голосніше за симфонічний оркестр.

Я почав цікавитися теорією вокалу, читав про різних співаків. Випадково купив книжку про постановку голосу з різними вправами, спогадами Федора Шаляпіна, Енріко Карузо та інших. Став займатися по тих вправах і, виконуючи інструкції, сам поставив собі дихання, підкувався теоретично й практично, бо багато наспівався. Мій голос і вокальний апарат був пристосований до різних експериментів. Пізніше ця дитяча вокальна практика мені дуже-дуже нагодилася.

– У Київській консерваторії ви навчалися на історико-теоретичному факультеті. Що в подальшому вас мотивувало обрати фольклорну сферу?

– Дійсно, я вступив і закінчив історико-теоретичний факультет. Кафедра фольклористики утворилася значно пізніше – десь років за двадцять по тому. Однак у навчальні плани студентів (теоретиків, композиторів і хормейстерів) після першого й

другого курсів входила двотижнева фольклорна практика. Я почав їздити майже з кожним першим курсом і набирався слухового досвіду, вражень. Мене страшенно захопили експедиції. Саме там я наслухався автентичного виконання пісень і мені було страшенно цікаво переспівати тих бабусь, яких ми чули. Так я став співати, переймати їхню стилістику і манеру виконання.

- Ви відвідали чимало куточків України з фольклорними експедиціями. Поділіться спогадами про першу з них.

- Вона відбулася ще в кінці першого курсу перед сесією, десь, мабуть, наприкінці квітня чи в травні. Експедиціями керував Володимир Матвієнко. Він – дуже цікава, неординарна людина. Та це нас і приваблювало. Крім того музика, яку він показував, розповіді про подорожі – це було щось екзотичне, перед нами відкривався інший світ.

Він нам оголосив, що збирається піти в село і запропонував приєднатись. Отже, я, Михайло Сєребряний і ще двоє однокурсників приєдналися. Ми ходили майже щотижня до села Княжичів (в аспірантурі я знову їздив туди збирати матеріал). Воно знаходиться десь за дві або три зупинки від Дарницького вокзалу. Проте найчастіше ми добиралися пішки. Тоді гуртожиток консерваторії розташовувався неподалік Дарницького вагоноремонтного заводу. Там ми збиралися, їхали на кінцеву зупинку і йшли через ліс до села. То була справжня радість для студента. Живописна дорога назавжди закарбувалась у моєму серці.

У селі Володимир Матвієнко знов збирало жінок, яких потім збирало в хаті, щоб записати пісні. Мое перше враження – щось незрозуміле. Такій музиці нас ніхто до цього не вчив. Те, що звучало на лекціях в училищі, ви, як теоретик, пам'ятаєте, бо теж вивчали цей предмет. Але, на відміну від теперішніх навчальних закладів, живої фольклорної музики ми, на жаль, не чули: наш викладач у процесі навчання спирався на Філарета Колессу і демонстрував свої історичні й теоретичні положення винятково тим, що казав текст пісень, а потім грав пісню на фортепіано.

У мене було таке враження після того курсу, що фольклору не існує. Є тільки нотний запис і звучання народного хору на кшталт Хору імені Верьовки. Я не знаю чому відчував відразу від того. У мене ніколи не було негативного вокального досвіду. Хор як виконавська форма для мене був дуже приемним, а от народний я чомусь дуже не любив. Тому тоді склалося враження, що це і є народна творчість.

Але розповіді на лекціях у Володимира Матвієнка – то було щось інше. І дійсно, коли ми потрапили у це село Княжичі – то був інший світ. Жінки віком 50–70 років (деякі були зовсім неграмотні, в школі не вчилися читати, писати), а співали так, ніби їх учили музичній грамоті. Вони виводили багатоголосся із незвичною послідовністю співзвуч.

Мелодії запам'ятати одразу було складно, а слова розібрати – ще важче. По-перше, я тоді не вчив української мови в школі, не вмів розмовляти. Коли ми приїхали до Умані (я вступив до 6-го класу), вчителі махнули на мене рукою, мовляв, нічого з тебе, хлопче, не вийде. Тому сприймати пісні з незнайомими закономірностями мелодії і гармонії, ще й мовою, яку я розумію, але в співі з діалектами, розтягуваннями... Я розгубився. Але ж у тому була величезна інтрига! Якась екзотика, ніби я потрапив до Африки, – щось таке, з чим я ніколи не стикався. Потім були ще поїздки.

Пізніше, коли я все це згадував, у мене виникла образа на нашу освіту. З одного боку – жива музика, котру на той час сприймала і знала більшість населення України (сільський контингент тоді переважав), яке виросло на тих піснях, а з іншого – в музичних школах, училищах, деяких консерваторіях цього наче і не було! Ми вивчали хорошу класичну музику, але ж вона, не та, яку співали наші батьки, матері... Чому ми не вивчаємо своє, а потім сприймаємо його як екзотику?

Після того, як ми здали сесію, було ще дві близкучі експедиції. Перша поїздка в колоритну місцевість із точки зору музики й природи – полтавське село Крячківку, де ми почули справжнє багатоголосся, абсолютно незбагненні на той час, розпіви, неймовірні гармонію і поліфонію! Бабусі були на висоті виконавства. Я заразився тим. Ядро гурту становили вчителі місцевої школи. Вони були освіченими й свідомо переймали у стареньких бабів ці пісні. Їм це подобалось, вони на тому вирости і прагнули відтворити.

У другій експедиції на Берестейщину я думав, що почую білоруську говірку й пісні. Але почув українські. Там було інше: страшна архаїка без шикарного багатоголосся, але такі дрімучі тембри, голоси й при тому такі енергетичні виконання!

У селі Кремному Берестейської області ми сиділи з Володимиром Матвієнком на лавочці, повз нас проходили люди з граблями. Матвієнко їх про щось питав, вони зупинялися і тут же починали співати. За півгодини коло нас збиралася величезний натовп і всі співали. Так дивуюсь, як у цей магнітофон щось поміщалось? Це ж був не квадрозапис, і навіть не стерео! Я відчував просто мурахи по тілу в оточенні людей, які захоплено співали пісні. Ніколи більше в житті не чув такої манери співу з неповторними глісандо дуже низьких голосів. Це справило неповторне враження!

Коли пізніше, через багато років ми їздили в експедиції, я попросив заїхати в те село, прагнучи відчути щось таке з дитинства знайоме. Але на той момент уже все було іншим. Єдина дорога в селі – заасфальтована, а раніше були тільки пилюка й пісок... Колись тільки за село вийшов – і одразу до лісу потрапив. Знаєте, таке враження, ніби переступаєш межу села й опиняєшся в казці, наче в мультфільмі. Такі дрімучі ліси з мохами. У мох вступаєш – і нога провалюється майже по коліна, тільки руками встигаєш діставати чорницю, а обличчя всі сині. Це була просто казка! Зараз уже такого не було. Село майже нежило (залишилось хат 5-6), попитав за пісні – ніхто не знає жодної, навіть із тих, які ми тоді записували. На жаль, у Матвієнка вкрали тоді ті записи, але у моїй пам'яті вони залишились назавжди.

– Чим для вас стали ті експедиції?

– Без експедицій не було б нічого. Після першої були наступні. З Володимиром Матвієнком я пробував писати курсову роботу з гармонії за піснями, які ми записали в Крячківці. Він був у захваті від того, як я пишу. Але поступово стало зрозуміло, що мені буде дуже важко писати з ним диплом. Він захоплювався студентами і не

бачив у них негативу. Я боявся, що він необ'єктивно ставитиметься до моєї праці. Окрім того, він завжди казав, що ми, епіки, – повільні, нам треба все довго обдумувати. Я засумнівався: якщо зберуться два епіка, чи напишуть вони щось узагалі? І на курсі наші хлопці й дівчата говорили те саме.

Тим не менше, на третьому курсі я розподілився до Володимира Москаленка. Мій попередній досвід відобразився у виборі теми диплому. Я любив старовинну музику і поліфонію, через це хотів, щоб робота була пов'язана з цим. Москаленко ж запропонував займатися сучасною музикою ХХ століття. В училищі нам так цікаво розказували про творчість Бориса Лятошинського, що я став його поважати, мені подобалась його музика. Пізніше було знайдено тему, на яку я одразу погодився: роль басо остинатних форм у драматургії симфонічних творів Лятошинського. Це було для мене!

Однак обставини все одно вели в ту галузь, яку запрограмувала доля. Москаленко по закінченні консерваторії дав мені рекомендацію до аспірантури. Я розумів, що все ж таки хочу йти далі у напрямку фольклору, мене тягнуло туди. Тоді Володимир Москаленко звернувся до свого однокурсника Ігоря Мацієвського з листом.

Я поїхав до Петербурга, віддав рекомендацію, Мацієвський погодився мене узяти в учні. Запитав, який саме матеріал я маю. На той час то було близько 20-ти транскрипцій

пісень. Але постало питання вибору теми. Тому я знову почав їздити в експедиції.

Проблема була в тому, що Мацієвський був етноорганологом, а я хотів займатися вокальною музикою. Уже пізніше, коли я захистився, він зізнався, що боязно брався за роботу зі мною. Виходить, через те, що то була вокальна музика, ми вчилися разом. Я прагнув досліджувати багатоголосся, але на той час в мене не було багатоканального магнітофона. Про що тоді говорити? Я зрозумів, що багатоголосся і Крячківка для мене відпадають. Тоді Ігор Мацієвський дав мені чимало літератури для вивчення. Вирішили займатися Поліссям, яке мене теж захопило. Він сказав, що потрібно їздити в експедиції регулярно.

Спала на думку Київщина. Пішов я до Будинку народної творчості – установу, яка збирала відомості про культуру регіону. Там жіночка мені сказала, що в Поліссі я нічого не знайду: мовляв, «це найпасивніший район, там люди не знають чим займатися і не радять туди їхати». Але ж моє бажання побувати там не згасало.

Ми вирішили поїхати разом із дружиною. Але куди ж іти? Зазвичай, прибувши на місце, ходили до сільради або на пошту, в крайньому випадку до магазину. Пішли до міськвиконкому. В мене був лист від проректора, що я їду в експедицію для збирання зразків народної музичної творчості. І що ви думаєте? Здавалось би звичайний лист, але він дуже допоміг!

Приїхали в понеділок, та саме тоді у всій країні був вихідний. Вони почали думати де нас залишити, порадились і дали нам люксовий номер у міському готелі. У вівторок ми вирушили на місце призначення. Нас познайомили з жіночкою Ганьою, із якою ми подружилися. То була така чудова жінка! Вона і до нас приїжджала, і ми до неї із дітьми, зі студентами.

Увечері Ганя зібрала бабів, своїх сусідок. Вони заспівали нам. Порадили сусідні села, де можна зібрати матеріал. Я ходив туди робити записи, а Ганя з моєю дружиною чекали поки повернусь. Усе не так було, як нам описали в Будинку народної творчості. Сільські люди приймали нас, як своїх.

- Відомо, що у вас різнохарактерні сфери діяльності: ви музикознавець, етномузиколог і виконавець. Розкажіть, які фактори надихнули вас створити гурт «Древо»?

– Чесно кажучи, усе вийшло природно, само собою. Те зароджувалось іще коли я починав записувати фольклор із Володимиром Матвієнком, тоді ж з'явились перші спроби транскрипції пісень. Вони потім дуже сильно западають у твою свідомість: голос,

інтонації, кожну виконавицю вислуховуєш окремо, намагаючись зрозуміти, що ж відбувається. А оскільки я ще й мав схильність до співу, то пропускав це через свій голос.

Коли почав їздити в Київське Полісся, то занурився з головою в цю традицію. Але раніше під час експедиції співати мені не було з ким, я не мав партнерів. А тут із Матвієнком ми поїхали в чергову експедицію. То був, здається, 1966 чи 1977 рік. У нашій групі була Валя Пономаренко, яка вступила в Київське музучилище. Після першого курсу вона поїхала з Матвієнком на екскурсію, де був і я. Там ми з нею більше роззнайомилися. Вона чула як я співав. Я вже мав досвід, Матвієнко дозволяв мені проводити сеанси. Вона теж зацікавилась фольклором і пізніше написала роботу по Крячківці.

Наступного року я знову поїхав із ними в експедицію і там уже був курс, який дуже зацікавився співом. Вони казали, що в мене виходить співати гарно, дуже схоже. А в кінці експедиції хтось запропонував, щоб я їх учив співати. Я відповів, що сам іще тільки вчуся в бабусь. Але вирішили вчитись разом. 1 вересня 1979 року ми зібралися.

Нас було п'ятеро: Валя Пономаренко, її чоловік Сергій Каушан, його товариш Сергій Ципляєв і двоє однокурсниць – Таня Тонкаль і Поліна Арон. Почали співати вп'ятьох. Наступного року до нас приїдналась Олена Шевчук, потім Саша Васильєв. У такому складі ми співали років 4-5. Потім ще приїдувались люди. Одразу ж 1979 року нас запросили приїхати до Ленінграда на конференцію фольклористів СРСР. Ми тоді робили тільки перші кроки у творчому житті, відбулося лише кілька репетицій. То був наш дебют.

- Що прозвучало у виконанні «Древа»? Яким був початковий репертуар гурту?

– Ми виконували те, що нам тоді було найближче. На це також вплинули деякі фактори. По-перше, в Київ приїджав ансамбль Покровського (перший російський ансамбль, який став на рейки вивчення експедиційного фольклору, його дослідження і відтворення) із концертом у філармонії. Також була зустріч у Малому залі консерваторії. Я і Матвієнко запитували Покровського про його методику. По-друге, у 1979 році я вже був на другому курсі аспірантури у Мацієвського, а він тоді теж створив експериментальний фольклорний ансамбль, який виконував різноманітний репертуар. Співали гуцульські приспівки, грали на дримбах і різних інструментах, виконували грузинські пісні, фольклор козаків Сибіру, Прибайкаля, пісні Псковщини та ще якісь... Не пам'ятаю вже. Співали литовський сутартінес. Чому так? У тому й полягав експеримент, щоб зберегти

стилістику тих регіонів, місцевості, етносів. Обираючи такий різноманітний репертуар, вони усвідомлювали величезний ризик змішати риси кількох етносів. Але вирішили мудро: співати контрастну стилістику, і це вберегло їх від суміші.

Ми подумали й пішли аналогічним шляхом: обрали два досить контрастних стилі. Перший – Київське Полісся, яким я раніше займався. Другий – той, яким займалася Валя, – полтавське село Крячківка. Ми всі там змогли побувати і «захворіти» тією Крячківкою.

– Як би ви сформулювали ваше життєве кредо?

– Ну ...я не знаю, чи це кредо, чи таке побажання. Для людини найбільш вдало все складається тоді, коли її здібності, схильності, дар збігаються із професійною діяльністю та прагненнями. От як у мене, наприклад: хотів бути оперним співаком, але голос не дозволяв. Якби пішов тим шляхом, – тільки розчарувався б. А тут усе зійшлося! Мені хотілося б, щоб так було у більшості людей. Я вважаю себе чоловіком, який у певних межах виконав своє життєве завдання. Звичайно, можливо ще не до кінця, бо ще є нові задумки, але то вже інша справа.

– Спасибі, Євгене Васильовичу, за цікаву розмову! Ще раз вітаємо вас із ювілеєм, бажаємо і вам, і «Древу» нових досягнень!

Юлія ХОЛОДОВА

Фото Галини ПШЕНІЧКІНОЇ

